

ATLAS VAN DE
NEDERLANDSE
Fieke Van der Gucht
Johan De Caluwe **TAAL** Mathilde Jansen
Nicoline van der Sijs

EDITIE VLAANDEREN

Ontwerp & illustraties
Steven Theunis & Stijn Fabri

 LANNOO

INHOUD

Waar ter wereld spreken mensen Nederlands?

- 1 EEN TAAL VAN DE WERELD
Het Nederlands in feiten en cijfers — 12

Krijgt het Nederlands een kans in Europa?

- 2 ARDENSE SALAMI OF EUROPESE EENHEIDSWORST
Over het Nederlands in de Europese Unie — 22

Waarom heet het Nederlands in Vlaanderen niet gewoon 'Vlaams'?

- 3 SPREEKT MEN HIER NEDERLANDS, VLAAMS OF HOLLANDS?
Over de Babylonische naamsverwarring in
het Nederlandse taalgebied — 26

Waar moet en waar mag je Nederlands spreken in Vlaanderen?

- 4 WELKOM IN DE JUNGLE / BIENVENUE DANS LA JUNGLE /
WILLKOMMEN IM DSCHUNDEL / WELCOME TO THE JUNGLE
Over de taalwetgeving in België — 30

Waarom vind je Nederlandse plaatsnamen in Frankrijk?

- 5 DWARS DOOR BELGIË
Over de Frans-Nederlandse taalgrens — 34

Waarom versta je Frans makkelijker dan Fins?

- 6 WAAROM FINS CHINEES IS VOOR NEDERLANDSTALIGEN
(EN FRANS NIET)
Over de verste voorouders van het Nederlands — 38

Hoe spraken onze voorvaderen?

- 7 ZO D'OUDE ZONGEN, ZO PIEPEN DE JONGEN
Hoe Oudnederlands Nieuwnederlands werd — 44

Hoeveel klanken kent het Nederlands?

- 8 WAAROM JE BIJ DE DOKTER 'AAAA' ZEGT EN NIET 'OOOO'
Over de Nederlandse spraakklanken — 48

Wat zegt je uitspraak van de 'r' over jou?

- 9 DE RRRRRRRRRRRAVISSANTE 'R'
Over de variatie in de uitspraak van de 'r' — 52

Waarom versta je zo gemakkelijk Afrikaans?

- 10 AFRIKAANS EN NEDERLANDS: SOOS TWEE DRUPPELS WATER
Over het Afrikaans — 56

Hoeveel woorden telt het Nederlands?

- 11 WOORDEN, WOORDEN, WOORDEN
Over de samenstelling van de Nederlandse woordenschat — 60

Waarom leent het Nederlands woorden uit andere talen?

- 12 WAAROM HET NEDERLANDS VREEMDGAAT (EN MET WIE)
Over leenwoorden en andere ontleningen — 64

Hoe burgeren vreemde woorden in in het Nederlands?

- 13 VREEMDELINGEN, WEEST WELKOM!
Over de inburgering van leenwoorden,
over barbarismen en purismen — 68

Hoe veranderen woorden van betekenis?

- 14 WAAROM EEN MAN VROEGER GRAAG TROUWDE
MET EEN ONNOZEL WIJF
Over betekenisverandering — 72

Hoe fiets je om een taboe heen?

- 15 NAMEN VOOR HET ONNOEMBARE
Over taboes en eufemismen — 76

Waarom ontstaan nieuwe woorden?

- 16 IETS NIEUWS ONDER DE ZON
Over neologismen of nieuwe woorden — 80

Welke overlevingskansen hebben nieuwe woorden?

- 17 IS EEN HELIKOPTERMOEDER EEN EENDAGSVLIEG?
Over de houdbaarheidsdatum van nieuwe woorden — 84

Van welke woorden kennen we de uitvinders?

- 18 DE HELAASHEID VAN HET EPIBREREN
Tien gemunte woorden en hun bedenkers — 87

Waarom sterven woorden uit?

- 19 EN OP EEN DAG BEN JE WEG NATUURLIJK
Over retrologismen of verdwijnwoorden — 90

Waar komen onze woorden vandaan?

- 20 GRAVEN NAAR DE OORSPRONG
Hoe etymologen de wortels van woorden blootleggen — 92

Hoe kunnen misverstanden tot nieuwe woorden leiden?

- 21 WAT EEN NACHTMERRIE EN EEN PAARD GEMEEN HEBBEN
Over volksetymologie — 96

Hoe komen we aan onze familienamen?

- 22 HOE ONZE JAN 'JAN JANSSENS' WERD
Over familienamen ⁽¹⁾ — 100

Wat betekent je familienaam?

- 23 WHAT'S IN A NAME? (MINDER ÉN MEER DAN JE DENKT)
Over familienamen ⁽²⁾ — 104

Mag je je kind noemen hoe je wilt?

- 24 WAAROM DE FAMILIE POT HAAR DOCHTER
NIET BLOEM NOEMEN MAG
Over voornamen — 106

Met welk Nederlands benoem je het dierenrijk?

- 25 BEESTIGE WOORDENSCHAT
Over Nederlands in het dierenrijk — 110

Hoe kregen en krijgen vondelingen hun naam?

- 26 MYNHEER, ZYT ZOO GOED VAN DEES KIND
TE DOOPEN: ROSALIE
Over vondelingennamen — 114

Wat vertellen plaatsnamen over onze geschiedenis?

- 27 DOEN SCHELLEBELLE EN BELLEGEM
EEN BELLETJE RINKELEN?
Over toponiemen of plaatsnamen — 118

Wat betekenen bekende plaatsnamen uit Vlaanderen?

- 28 WAT 'HANDWERPEN' MET 'ANTWERPEN'
TE MAKEN HEEFT. (NIETS!)
Vijf belangrijke plaatsnamen verklaard — 120

Welke personen lieten hun sporen na in onze woordenschat?

- 29 BEGIN EEN TWEDE LEVEN ALS WOORD
Over woorden die van een persoonsnaam zijn afgeleid — 122

Welke plaatsen lieten hun sporen na in onze woordenschat?

- 30 IN BIKINI NAAR BIKINI
Over woorden die van een aardrijkskundige
naam zijn afgeleid — 126

Wat is het verschil tussen een standaardtaal en een dialect?

- 31 ZIJN DIALECTEN MINDERWAARDIG?
Wat dialecten wél en niet zijn — 128

Hoe herken je waar dialectsprekers vandaan komen?

- 32 HOE VLAMINGEN PRATEN IN HUN NATUURLIJKE BIOTOOP
Over de dialectgebieden in Vlaanderen — 131

Heeft je dialect nog een toekomst?

- 33 ZIJN DIALECTEN OP STERVEN NA DOOD?
Over de toekomst van dialecten in Vlaanderen — 138

Hoe bescherm je je dialect voor de toekomst?

- 34 HOE WORD IK AMATEUR-DIALECTOLOOG?
Hoe je dialecten bewaart voor de toekomst — 142

Wat vertellen dialectwoorden voor 'schommel' over onze taalgeschiedenis?

- 35 HEEN EN WEER OP DE BIJS, OP EN NEER OP DE WIP
Over de woordenrijkdom in de traditionele dialecten ⁽¹⁾ — 146

Wat verklappen dialectwoorden voor 'vlinder' over onze taalgeschiedenis?

- 36 WAT SCHOENLAPPERS EN KAPPELETJES
MET ELKAAR GEMEEN HEBBEN
Over de woordenrijkdom in de traditionele dialecten ⁽²⁾ — 150

Hoe en waarom is het Standaardnederlands ontstaan?

- 37 NEDERLANDS ZOALS HET HOORT
Over het ontstaan van de standaardtaal — 154

Spreek jij Standaardnederlands, tussentaal of dialect?

- 38 NOG EEN KOP KOFFIE, EEN TAS KOFFIE OF EEN ZJATTE KAFFE?
Over taalvariatie in Vlaanderen — 158

Bedreigt tussentaal het Standaardnederlands?

- 39 HET VERHAAL VAN EEN VERGUISDE TAAL
Over tussentaal in Vlaanderen — 162

Waarom verstaan Nederlanders je soms niet?

- 40 HET IS SLIMMERIK, DOMMERIK / HET IS SLIMMERD, DOMMERD
Belgisch-Nederlands versus Nederlands-Nederlands — 166

Hoe komen taaladviezen tot stand?

- 41 WIE IS DE BAAS VAN HET NEDERLANDS?
Over wat standaardtaal is (en hoe dat wordt bepaald) — 172

Praten mannen en ouderen anders dan vrouwen en jongeren?

- 42 WAT JE NEDERLANDS OVER JOU VERKLAPT
Over taalvariatie en identiteit — 176

Welke taalontwikkeling maken kinderen door?

- 43 NEDERLANDS LEREN BEGINT IN DE BUIK
Hoe kinderen hun moedertaal verwerven — 180

Introduceren nieuwkomers nieuwe Nederlanders?

- 44 IK ZAG TURKEN AAN DE SCHELDE /
MAROKKANEN IN DE STAD VAN GENT
Het Nederlands van mensen met een migratieachtergrond — 184

Is het Nederlands een moeilijke taal om te leren?

- 45 WAAROM LEREN NEDERLANDS IS NIET MAKKELIJK
Over struikelblokken in het Nederlands — 188

Hoe doorprik je het taalgebruik van politici?

- 46 POLITIEK IS OORLOG ZONDER BLOEDVERGIETEN
Hoe politici het Nederlands voor hun kar spannen — 192

Hoe breng je je boodschap in helder Nederlands over?

- 47 MET DIT SCHRIJVEN WENSEN WIJ U
IN KENNIS TE STELLEN
Tips voor duidelijker Nederlands — 196

Wat is 'jargon'?

- 48 WAAROM WIELRENNERS NOOIT DE DEUR MOGEN DICHTDOEN
(EN GRAAG IN EEN ZETEL ZITTEN)
Over pelotonjargon — 200

Mag je schrijven zoals je wilt?

- 49 WAAROM WE NIET (HELEMAAL) SCHRIJVEN
ZOALS WE SPREKEN
Over de Nederlandse spelregels — 204

Hoe werden woorden gespeld toen er nog geen officiële spelling was?

- 50 ENDE DAT HEBREEUSCHE NAMEN
IC EN CONDSE GESPELDEN NOCH VERSAMEN
WANT IC DIE TAEI NIET EN VERSTONT
Over de spellingchaos in de middeleeuwen — 208

Hoe is de officiële spelling ontstaan?

- 51 SCHRIJF NIET ZÓÓ, MAAR ZÓ
De geschiedenis van de officiële Nederlandse spellingregeling — 212

Waarom maak je dt-fouten en waarom ergeren anderen zich daaraan?

- 52 ALS U DIT LEEST, WORD U BOOS!
Waarom we soms vergeten dat ik nooit 't' drink — 216

Wat zijn de meest voorkomende spellingfouten?

- 53 HOE BOLLEBOZEN LELLEBELLEN SPELLEN
Over de tussen-n (en andere lastige spellingkwesities) — 219

Vormen andere talen een bedreiging voor het Nederlands?

- 54 STAAT HET NEDERLANDS STEVIG IN DE SCHOENEN?
Over de toekomst van het Nederlands — 222

Wat waren scharniermomenten in de geschiedenis van het Nederlands?

- 55 VAN NEDERLANDS 'IN DE MARGE' TOT NEDERLANDS 2.0
Tien mijlpalen voor het Nederlands — 227

Wie waren belangrijke figuren voor de geschiedenis van het Nederlands?

- 56 ZIJ BRAKEN EEN LANS VOOR HET NEDERLANDS
Tien iconen voor het Nederlands — 230

Hoe klinkt het Woord Gods in het Nederlands van vroeger en nu?

- 57 HET WOORD GODS IN VEELSOORTIG NEDERLANDS
Over Nederlandstalige Bijbelvertalingen — 234

Welke organisaties dragen zorg voor het Nederlands?

- 58 DE BESCHERMENGELEN VAN DE NEDERLANDSE TAAL
Organisaties die liefhebbers van het Nederlands willen kennen — 238

Welke websites verrijken je liefde voor het Nederlands?

- 59 HET NEDERLANDS DIGI-TAAL
Websites die liefhebbers van het Nederlands willen kennen — 244

Welke woordenboeken bestaan er voor het Nederlands?

- 60 IK ZOEK, IK ZOEK... EEN GOED WOORDENBOEK
Voor elk probleem het juiste woordenboek — 249

UITSMIJTER — 254

Boeken en artikels — 258

Websites — 266

Index — 268

Namenregister — 271

Dank je wel — 272

Een taal van de wereld

HET NEDERLANDS IN FEITEN EN CIJFERS

De taal die je hier leest, noemen we het Nederlands. Bij benadering zijn er 23 miljoen moedertaalsprekers. Dat maakt van het Nederlands een van de 40 meest gesproken talen ter wereld. Best indrukwekkend is dat, want wereldwijd worden er zo'n zeventuizend talen gesproken. Nederlandstalige moedertaalsprekers wonen vooral in Nederland en België. In die landen is het Nederlands dan ook een officiële taal, net als in Suriname, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten.

Die miljoenen moedertaalsprekers vinden het Nederlands erg de moeite waard. In 2010 peilde de Nederlandse Taalunie, de beleidsorganisatie van Nederland, Vlaanderen en Suriname voor de Nederlandse taal, bij Nederlandstaligen uit Nederland, Vlaanderen en Suriname naar hun emotionele band met het Nederlands. Maar liefst 90 procent is er trots op het Nederlands in het dagelijkse leven te gebruiken. Bij Vlamingen is dat vooral doordat ze zich goed in het Nederlands kunnen uitdrukken, omdat ze de taal mooi vinden klinken en omdat ze vinden dat het Belgisch-Nederlands veel mooie woorden heeft. Zo kroonden Vlaamse radioluisteraars het pittige goesting tot mooiste woord, Nederlandse luisteraars kozen voor liefde.

*“Nederlands is een wereldtaal,
want de Nederlanders spreken het en die vind je overal.”*

Hans De Four, ICT-coördinator op www.taalunieversum.org

Gek genoeg onderschat 75 procent het enthousiasme voor het Nederlands in landen waar het Nederlands geen officiële taal is. Dat is onterecht, want ook op plekken waar het Nederlands niets officieels te zeggen heeft, houden velen zich met de taal bezig. Nederlandstaligen zijn er vaak verbaasd over dat in onze vele buitenlandse landen zo'n 700 docenten Nederlands als vreemde taal onderwijzen aan 15.000 studenten. Die studenten zitten verspreid over 175 universiteiten in 40 verschillende landen. Daarbovenop geven ruim 6000 leerkrachten Nederlands aan 400.000 leerders van de taal, verspreid over honderden niet-universitaire instellingen.

Maar zelfs als ze het Nederlands niet actief leren, spreken buitenlanders soms onbewust een woordje Nederlands. Het Nederlands ontleent niet alleen woorden aan andere talen, het leent net zo goed woorden uit. Taalkundigen vonden tot nog toe 18.242 Nederlandse woorden die doordrongen in 138 talen. Dat bewijst de enorme expansiekracht van het Nederlands. *Baas* is het sterkste lexicale exportproduct. Dat woord is in 57 talen overgenomen, in sommige gevallen rechtstreeks, in andere indirect via het Amerikaans-Engelse *boss*, dat van het Nederlandse *baas* is afgeleid.

Het aantal Nederlandse exportwoorden benadert overigens aardig het aantal vertalingen van Nederlandse boeken, zowel poëzie, proza en toneel, als non-fictie. Heel precies werden Vlaamse en Nederlandse auteurs 17.439 keer vertaald in bijna 100 talen, van het Albanees over het Punjabi tot het Zweeds. Wie geen Nederlands kent, hoeft dus toch niets van de beste Nederlandstalige fictie en non-fictie te missen.

23.000.000 MENSEN SPREKEN HET NEDERLANDS ALS MOEDERTAAL

Het Nederlands is een van de 40 meest gesproken talen in de wereld. Best indrukwekkend is dat, want wereldwijd worden er zo'n 7000 talen gesproken.

12e

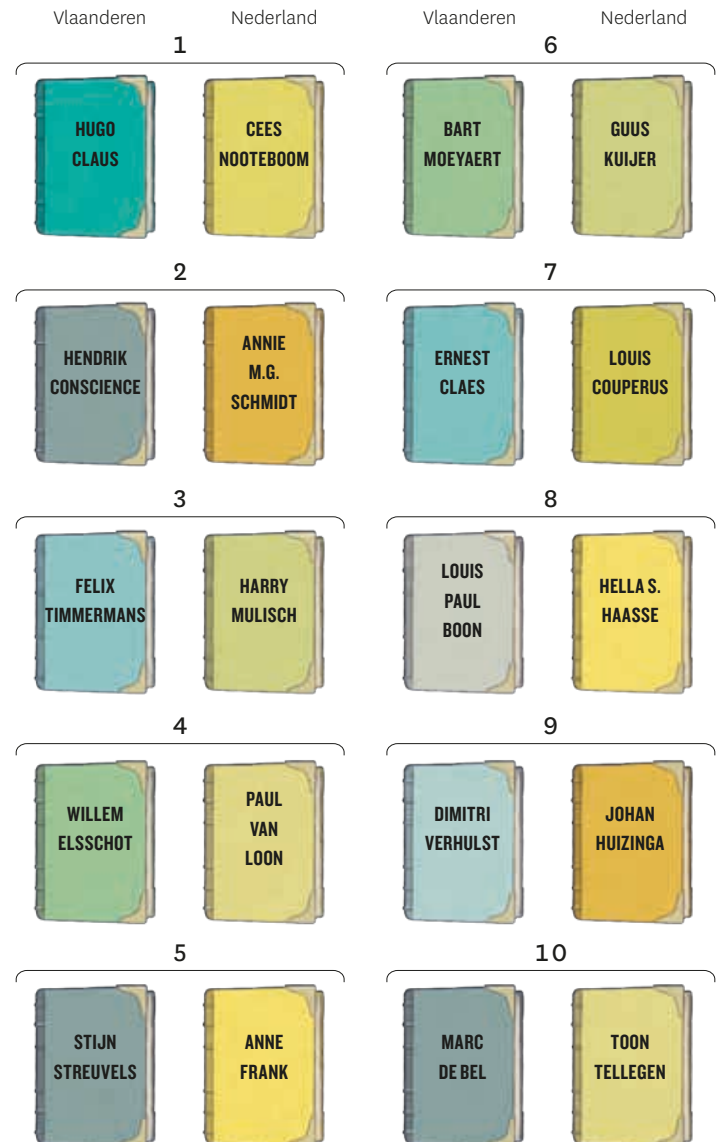
Als taal op internet en in de sociale media scoort het Nederlands heel goed. Het kaapt er een twaalfde plaats weg. Dat komt mede doordat de taaltechnologie voor het Nederlands hoog ontwikkeld is.

Dat Nederlands gretig gestudeerd wordt, wil niet zeggen dat het ook een eenvoudige taal is om te leren. Adelina Sharipova, studente economische wetenschappen aan de Universiteit Gent, leerde Nederlands toen ze elf was en ze met haar Oezbeekse vader en Russische moeder naar België verhuisde. Vooral de lidwoorden – die niet voorkomen in het Russisch – vindt ze boosdoeners: “Hoewel het meisje naar een vrouwelijke persoon verwijst in de werkelijkheid, gebruikt het Nederlands een onzijdig lidwoord. En waarom is het het boek maar de atlas? Logisch zal ik dat nooit vinden.”

DIE BESCHISSENHEIT DER DINGE, 'N SLAGTERSEUN MET 'N BRILLETJIE en BELGIAS SORG

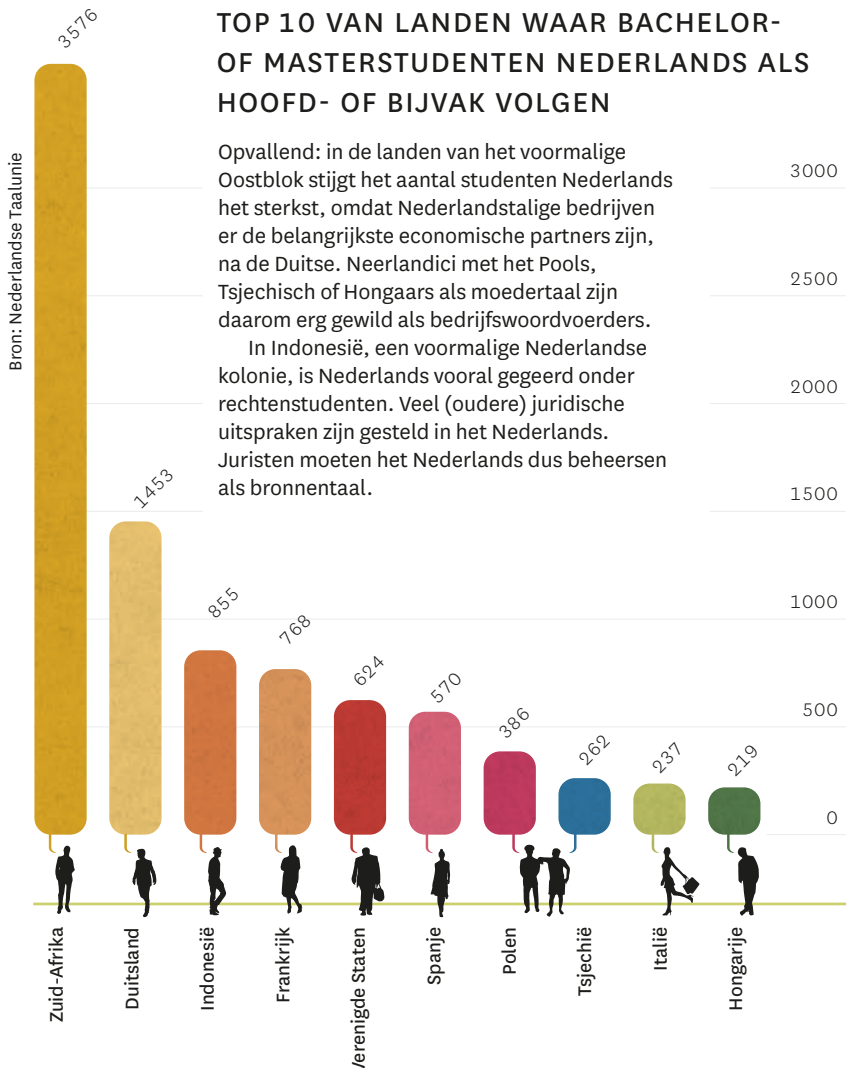
zijn de Duitse, Afrikaanse en Noorse vertalingen van Dimitri Verhulsts *De helaasheid der dingen*, Tom Lanoyes *Een slagerszoon met een brilletje* en Hugo Claus' *Het verdriet van België*. Veel werken van Vlaamse en Nederlandse auteurs worden vertaald, en vooral deze auteurs:

TOP 10 VAN MEEST VERTAALDE AUTEURS IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

Met 'meest vertaalde auteur' bedoelen we: deze auteur heeft het grootste aantal titels in vertaling.

Bron: Vertalingendatabase Nederlands Letterenfonds, in samenwerking met het Vlaams Fonds voor de Letteren en met steun van de Nederlandse Taalunie

TOP 10 VAN LANDE WAAR BACHELOR- OF MASTERSTUDENTEN NEDERLANDS ALS HOOFD- OF BIJVAK VOLGEN

Opvallend: in de landen van het voormalige Oostblok stijgt het aantal studenten Nederlands het sterkst, omdat Nederlandstalige bedrijven er de belangrijkste economische partners zijn, na de Duitse. Neerlandici met het Pools, Tsjechisch of Hongaars als moedertaal zijn daarom erg gewild als bedrijfswoordvoerders. In Indonesië, een voormalige Nederlandse kolonie, is Nederlands vooral gegeerd onder rechtenstudenten. Veel (oudere) juridische uitspraken zijn gesteld in het Nederlands. Juristen moeten het Nederlands dus beheersen als bronnentaal.

HET NEDERLANDS IS WERELDWIJD UITGEZWERMD

Dat je ook op onverwacht verre plekken Nederlands terugvindt, heeft vooral te maken met de kolonisatie en met de emigratie van Nederlandse moedertaalsprekers naar overzeese landen.

Het Nederlandse kolonisatieverhaal begon rond 1600, bij de oprichting van handelsposten door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en de West-Indische Compagnie (WIC) in 'de Oost' (onder meer het latere Indonesië) en 'de West' (onder meer het Caraïbische gebied). Die handelsposten groeiden soms uit tot kolonies waar het Nederlands vervolgens zijn sporen naliet.

Het Nederlandse emigratieverhaal vond in verschillende golven plaats. Zo trokken in de zeventiende eeuw al Nederlanders naar Afrika, Noord- en Zuid-Amerika en Azië. Later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, volgde er een tweede emigratiegolf. Toen gingen Nederlandse en Vlaamse zogeheten 'landverhuizers' hun geluk beproeven in de Verenigde Staten en Canada, later ook naar Australië en Nieuw-Zeeland. Hun thuistaal verhuisden ze mee.

In sommige overzeese landen is het Nederlands een officiële taal geworden, zoals in Suriname. Soms ook vormde het Nederlands de basis voor een pidgin of creooltaal.¹ Op het Nederlands gebaseerde creooltalen zijn bijvoorbeeld het Berbice-Nederlands in het huidige Zuid-Amerikaanse Guyana en het Negerhollands of Virgin Islands Creole Dutch op de Deense Antillen (nu: de Amerikaanse Maagdeneilanden). Veel van die creooltalen worden nu niet meer gesproken.

Toch is het Nederlands geen wereldtaal geworden, in tegenstelling tot andere koloniale talen als het Engels en het Spaans, die in diverse oude kolonies na de dekolonisatie de status van officiële taal hebben behouden. Dat de kolonisatie in handen was van commerciële bedrijven is daar misschien niet vreemd aan. Die bedrijven streefden immers veeleer naar economisch succes en investeerden niet in een Nederlandse taal- of cultuurpolitiek. Afstammelingen van de Nederlandse en Vlaamse landverhuizers uit de negentiende eeuw namen na de Eerste Wereldoorlog al gauw het Engels

als thuistaal over. Van de 5 miljoen Amerikanen van Nederlandse afkomst gebruikte in 2000 nog maar 3 procent het Nederlands als thuistaal. Het Nederlands is dus geen wereldtaal, maar wel 'een taal van de wereld', die buiten het eigen taalgebied treedt en een taalkundige erfenis naliet in tal van landen.

DE POENSCHEPER IN SURINAME

Het Nederlands telt naar schatting 23 miljoen moedertaalsprekers. Ongeveer 16 miljoen van hen wonen in Nederland, 6 miljoen in België en 400.000 in Suriname. In die landen is het Nederlands een officiële taal, net als op Aruba, Curaçao en Sint-Maarten.

Nederlanders, Vlamingen en Surinamers kunnen elkaar prima verstaan, al zijn er verschillen. Zo veroorzaakte de Suske en Wiske-strip *De poenschepper* algemene hilariteit in Suriname. Een *poen* is daar namelijk een ander woord voor het vrouwelijke geslachtsorgaan.

Naast Nederlands wordt in Suriname (onder meer) Sranantongo gebruikt als omgangstaal, een creooltaal die vooral op het Engels gebaseerd is, maar ook een paar duizend woorden aan het Nederlands heeft ontleend. Met wat goede wil herken je *suikerpot* in *sukrupatu* en *verkouden* in *frikowtu*.

NEDERLANDS IN EUROPA

Nederlands is al sinds 1958 een officiële taal in de Europese Unie. Kijk je naar het aantal moedertaalsprekers, dan komt Nederlands op de achtste plaats van de 24 talen in de Europese Unie.

¹ Een *pidgin* is een sterk vereenvoudigde, gemeenschappelijke taal die ontstaat wanneer bevolkingsgroepen met verschillende moedertalen met elkaar moeten communiceren. Dat was vaak het geval in de voormalige Europese kolonies van de zestiende tot de negentiende eeuw, toen de taal van de Europese kolonisator zich vermengde met die van de plaatselijke bevolking. Een pidgin blijft een tweede taal: de gebruikers blijven daarnaast hun eigen moedertaal gebruiken. Omdat een pidgin vooral gesproken, zelden geschreven wordt, is er weinig van bewaard gebleven. Wanneer ouders een pidgintaal als eerste taal doorgeven aan hun kinderen, wordt de pidgin de moedertaal van een nieuwe generatie en verwerft ze de status van een creooltaal. Veel van die creooltalen uit de tijd van de Europese kolonisatie zijn ondertussen uitgestorven.

EN, TWE, DRI. DANGGI!

In het huidige Guyana kon je tot de jaren 2000 moedertaalsprekers vinden van creooltalen die op het Nederlands gebaseerd waren, maar die tegelijkertijd onderling niet verstaanbaar waren: het *Berbice-Nederlands* en het *Skepi-Nederlands*. Die talen ontstonden toen de inheemse bevolking, aangevoerde neger-slaven en Nederlandse plantagehouders met elkaar moesten communiceren. Iemand bedanken in het Berbice-Nederlands deed je door *danggi* te zeggen, en wie tot vijf kan tellen in het Nederlands, kan dat ook in het Skepi-Nederlands: *en, twe, dri, firi* en *faif* – al kan *faif* ook aan het Engels ontleend zijn.

OFFICIEEL IN UZAN

Twaalf onafhankelijke staten in Zuid-Amerika vormen samen de Unie van Zuid-Amerikaanse Naties (UZAN). In de UZAN is het Nederlands een officiële taal. Dat heeft het Nederlands aan het lidmaatschap van Suriname te danken.

ZUSTERTALEN

In 1910 werden Nederlands en Engels als officiële talen van Zuid-Afrika erkend, en in 1925 werd het Afrikaans bij wet erkend als een van de officiële talen, naast het Hollands. In 1993 werd, met de afschaffing van de apartheid, het Afrikaans een van de elf officiële talen van Zuid-Afrika. Bijna 7 miljoen Zuid-Afrikanten spreken het thuis. In Namibië is het Afrikaans zelfs de meest gesproken taal, al is de taal er niet officieel erkend. Het Afrikaans kent twee voedingsbodems: de zeventiende-eeuwse Nederlandse kustdialecten (het Hollands, het Zeeuws en het Vlaams), gesproken door de kolonisten, en een gecreoliseerde vorm van het Hollands, gesproken door de gekleurde bevolking. Nederlandstaligen en Afrikaanssprekenden kunnen elkaar daardoor vrij goed verstaan. Met wat spreekwoordelijke overdrijving kun je zeggen dat beide talen soos *twee druppels water op mekaar lyk* of *baie eenders lyk*.

Waar ter wereld vind je Nederlandse woorden?

Wist je dat het Nederlands een taal van de wereld is? Overal ter wereld vind je wel woorden die afstammen van het Nederlands. Het sterkste exportwoordje is *baas*: dat woord is in 57 talen overgenomen. Op deze kaart zie je welke woorden nog de wereld rondreisden.

UITLEENWOORDENBANK

Het Meertens Instituut lanceerde einde 2015 een Uitleenwoordenbank, opgezet door Nicoline van der Sijs. Ze telt 18.242 Nederlandse woorden die aan 138 talen zijn uitgeleend. De Nederlandse woorden hebben geleid tot 48.446 nieuwe, geleende woorden in vreemde talen. De gegevens zijn verzameld door meer dan vijftig medewerkers. Je vindt de Uitleenwoordenbank hier: www.meertens.knaw.nl/uitleenwoordenbank.

WELKE TALEN LENEN WOORDEN UIT HET NEDERLANDS?

Uitgeleende woorden vormen de culturele sporen die Nederlanders en Vlamingen in contact met andere talen en landen hebben achtergelaten. Het blijkt dat de meeste Nederlandse uitleenwoorden huis-tuin-en-keukenwoorden zijn. Woorden die in het dagelijkse leven voorkomen, dus. In de vroegere kolonies zijn daarnaast veel ambtelijke termen overgenomen. Ook vandaag heeft het Nederlands nog steeds invloed op andere talen.

WAT BETEKENT ... ?

- abrikós** abrikoos
- aqnin** konijn
- arbéi** aardbei
- arukoru** alcohol
- bacalhau** kabeljauw, komt van bakeljauw
- beer** bier
- bīru** bier
- bīrža** beurs
- brote** biscuitje of cracker, van brood
- cookie** koekje
- dansu** dans
- dique** dijk
- duna** duin
- émosionil** emotioneel
- endivie** andijvie
- és** ijs
- gevār** geweer
- haïr** haten
- héberge** herberg
- hempi** hemd
- hordéng** gordijn
- hundekoja** hondenkooi
- juvelir** juwelier
- kakerlak** kakkerlak
- kheskhèyen** gescheiden

- kófe** koffie
- konō** koning
- loko** roken
- magazin** winkel, komt van magazijn
- mébel** meubel
- morast** moeras
- mpintsie** bintje
- nomor** nummer
- pakhoiz** pakhuis
- parik** pruik
- pasopi** kijk uit, opletten!
- patat** oorveeg
- pistōla-ya** pistool
- pompelmo** pompelmoes
- pōñci** boontje
- pulisi** politie
- rakéta** vuurpijl, van raket
- ris** rijst
- seehund** zeehond
- sikolo** school
- škalik** schaal
- šlagbon** slagboom
- steuerbord** stuurboord
- waffle** wafel
- yacht** jacht (schip)

Weetje: *Woonerf*, een vinding uit de jaren 1960, is bijvoorbeeld onveranderd overgenomen door het Amerikaans-Engels, terwijl de in 1983 ontwikkelde *klapschaats* door een groot aantal talen is geleend. Vergelijk Engels *klapskate*, Duits *Klappschlittschuh*, Deens *klapskøjte*, Noors *klappskøyte*, Zweeds *klappskridsko*, Russisch *kon'ki-klapy* en Japans *kurappusukaatsu*.

DIRECTE EN INDIRECTE ONTLEENINGEN

Naast direct overgenomen leenwoorden zijn er ook leenwoorden die via een andere taal zijn doorgeleend. Zo is er bijvoorbeeld *baggermachine*. Het Duits heeft dit woord, samen met het werkwoord *baggeren*, overgenomen uit het Nederlands. In het Duits is *baggermachine* verkort tot *Bagger*. In die vorm en betekenis is het woord in een groot aantal andere West-Europese talen terechtgekomen, zoals in het Deens (*bagge*), Ests (*bager*), Tsjechisch (*bagr*), Pools (*bagrownica*), Kroatisch (*bager*), Macedonisch (*bager*), Servisch (*bager*), Sloveens (*bager*), Bulgaars (*bager*), Lets (*bagars*) en Litouws (*bageris*).

Sommige talen hebben vrijwel alle Nederlandse leenwoorden via een andere taal leren kennen. Dat geldt voor diverse talen die ver van het Nederlands af liggen en waarmee vrijwel geen rechtstreekse contacten zijn geweest, zoals het Grieks, Turks, Arabische talen, en voor talen die in de loop van hun geschiedenis beïnvloed zijn door een andere, dominante taal die als doorgeefluik heeft gediend voor Nederlandse leenwoorden; zo kent het Fins de meeste Nederlandse woorden via het Zweeds.

Afrikaans en Nederlands: soos twee druppels water

OVER HET AFRIKAANS

“Minder-is-fokken-meer? Ek is jammer dat ek weer by kos uitkom – al is dit uiteraard nie toevallig nie, ons is nou eenmaal wat ons eet én wat ons lees, tussen dié twee is daar net ’n calorieverkil – maar hoekom het die *nouvelle cuisine* nie ’n klinkende sukses geword nie, en veral nie in Belgiese restaurants nie? Omdat die porties te klein was, die groente halfgaar en die visfillete het konsekwent te min sous gehad.” Grote kans dat je dit fragment uit de Afrikaanse versie van Tom Lanoyes *Sprakeloos* begrijpt zonder de originele Nederlandse versie ernaast.¹ In de taal herken je het Afrikaans: gesproken door meer dan zeven miljoen Zuid-Afrikanen en Namibiërs en een taal *wat soos twee druppels water op Nederlands lyk*. Nochtans liggen Zuid-Afrika en Namibië meer dan tienduizend kilometer bij ons vandaan.

Om te verklaren waarom Afrikaans Nederlanders en Vlamingen zo vertrouwd in de oren klinkt, moeten we terug naar 1652. In dat jaar richtte de Nederlandse koopman Jan van Riebeeck in opdracht van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) een handelspost op aan Kaap de Goede Hoop. De VOC hield de plaatselijke Khoikhoi- en Sanvolkeren liever te vriend: slaven voerden ze daarom in uit Azië en elders in Afrika. Omdat koloniseren hoofdzakelijk een mannenklus was, vermengde de blanke mannelijke bevolking bij gebrek aan blanke vrouwen al gauw met de inlandse bevolking en de aangevoerde slaven. Elk van die groepen sprak een eigen taal. De Europese immigranten hadden naast Nederlands, onder meer ook Duits, Deens en Frans als moedertaal; de plaatselijke bevolking sprak een van de Khoisantalen en de aangevoerde slaven spraken onder meer Bantoetalen, Portugees en Maleis. In die veelkleurige maatschappij met een veelvoud aan talen, zou het Afrikaans ontstaan.

Twee taalsporen leidden uiteindelijk naar het Afrikaans. De kolonistoren schreven een officieel, ambtelijk Nederlands in hun administratieve documenten, maar spraken het gemoedelijker Kaaps-Hollands in de gewone omgang. Dat Kaaps-Hollands was gebaseerd op het Zuid-Hollands in de eerste plaats en op de Nederlandse kustdialecten – het Vlaams, Zeeuws en Hollands – in de tweede plaats. (*Vlaams* betekent hier de dialectgroep die gesproken wordt in Frans-, West-, Zeeuws- en het grootste deel van Oost-Vlaanderen).

Tegelijkertijd ontstond er ook een vereenvoudigde variant van het Kaaps-Hollands, het *Cape Dutch pidgin*. Die variant werd gebruikt door de plaatselijke Khoikhoi en de slaven in hun communicatie met de Nederlandse kolonisten, bijvoorbeeld door inheemse kindermisjes tegen blanke kinderen. Elkaar verstaan was belangrijk, ‘correct’ spreken was van weinig tel. Het *Cape Dutch pidgin* hield daarom gewoon een aantal grammaticale regels van de lokale talen (het *Khoikhoi*, maar ook de Bantoetalen) aan, maar integreerde wel Nederlandse woordenschat.

Uit beide varianten, het Kaaps-Hollands van de blanke bevolking en het *Cape Dutch pidgin* van de gekleurde bevolking, ontstond in de tweede helft van de negentiende eeuw uiteindelijk het Standaardafrikaans, dat door blanken en niet-blanken werd gesproken en van ouder op kind werd doorgegeven. In 1861 verscheen het eerste Afrikaanstalige boek, in 1876 de eerste Afrikaanstalige grammatica. In 1925 werd het Afrikaans bij wet erkend als een van de officiële talen, naast het Nederlands.

IN DEZE TAAL ZIJN ZUID-AFRIKANEN THUIS!

Engels is de lingua franca in het huidige Zuid-Afrika, de gemeenschappelijke taal die Zuid-Afrikanen gebruiken om buitenshuis met elkaar te communiceren: bij de overheid, in het bedrijfsleven en de media bijvoorbeeld. Het is ook de taal waarmee Zuid-Afrika zich in het buitenland presenteert. De taalsituatie binnenskamers ziet er heel anders uit. Als huistaal neemt het Engels maar een vijfde plaats in en moet het Afrikaans, de derde belangrijkste huistaal, laten voorgaan.

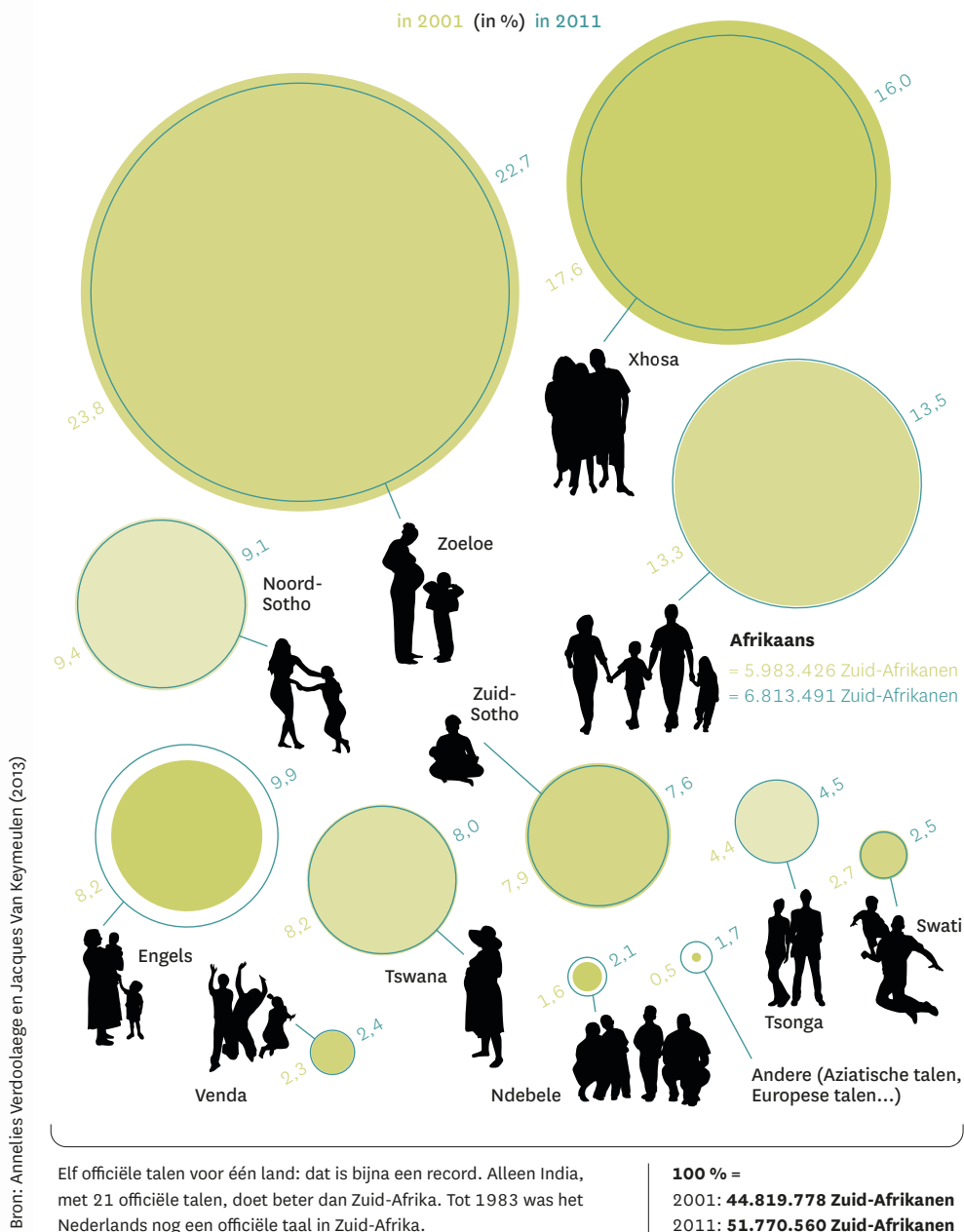
¹ “Minder, fucking meer? Het spijt me dat ik andermaal bij voeding uitkom – al is dat uiteraard geen toeval, we zijn nu eenmaal wat we eten én wat we lezen, daartussen bestaat alleen een calorieverkil – maar waarom is de *nouvelle cuisine* uiteindelijk geen doorslaand succes geworden in Belgische etablissementen? Omdat de porties te klein waren, de groenten halfgaar en de vismoten systematisch voorzien van te weinig saus.”

DOCHTER OF ZUSTER?

Dat het Afrikaans (onder andere) uit het Nederlands is ontstaan, staat buiten kijf. Het wordt daarom vaak een *dochters taal* van het Nederlands genoemd. Tegelijkertijd suggereert de term *dochters taal* een afhankelijkheid tussen het huidige Nederlands en het Afrikaans die niet alle Afrikaanssprekenden op prijs stellen. Zij spreken liever over het Afrikaans als een *zusters taal* van het Nederlands, met het zeventiende-eeuwse Hollands als gemeenschappelijke moeder.

WELKE TALEN SPREKEN DE ZUID-AFRIKANEN THUIS?

SPLITS JE HET AANTAL 'THUISTAALSPREKERS' VAN HET AFRIKAANS EN HET ENGELS UIT NAAR BEVOLKINGSGROEP, DAN IS DIT HET RESULTAAT:

Engels is dus de thuistaal bij uitstek van Indiërs/Aziaten, het Afrikaans is dat van de kleurlingen en de blanke bevolking. De toename van het Engels en het Afrikaans als thuistaal bij de zwarte bevolking is opmerkelijk. De zwarte Zuid-Afrikanen die met de kennis van het Engels en het Afrikaans hun positie op de arbeidsmarkt willen verbeteren, zijn blijkbaar bereid om hun moedertaal op te geven als thuistaal.

	zwarten	kleurlingen ²	Indiërs/Aziaten	blanken
Wie spreekt thuis Afrikaans?				
2001	0,7% = 253.282 zwarten	79,5% = 3.173.972 kleurlingen	1,7% = 19.266 Indiërs/Aziaten	59,1% = 2.536.906 blanken
2011	1,5% = 602.166 zwarten	75,8% = 3.442.164 kleurlingen	4,6% = 58.700 Indiërs/Aziaten	60,7% = 2.710.461 blanken
Wie spreekt thuis Engels?				
2001	0,5% = 183.631 zwarten	18,9% = 756.067 kleurlingen	93,8% = 1.045.845 Indiërs/Aziaten	39,3% = 1.687.661 blanken
2011	2,9% = 1.167.913 zwarten	20,8% = 95.847 kleurlingen	86% = 1.094.317 Indiërs/Aziaten	36% = 1.603.575 blanken

² De officiële statistieken gebruiken deze term nog, hoewel veel Zuid-Afrikanen de term *kleurling* beledigend vinden en liever *bruinmense* gebruiken.

AFRIKAANS VIR DOMMIES

“REGTIG? DIS VERKEERD!” (‘ECHT WAAR? FOUT!’)

Bij Nederlandstaligen leeft vaak het idee dat het Afrikaans een grappig, ietwat simplistisch ‘Nederlandsachtig’ taaltje is. Dat heeft te maken met nonsenswoorden die onterecht voor Afrikaans doorgaan, zoals *stront-in-die-broekie*, *kan-nie-sink-nie-skippe* en *loerpypie*. Die woorden bestaan simpelweg niet: het Afrikaans gebruikt *diarree*, *duikboot* en *verkyker*. En toen Knorr het typisch Zuid-Afrikaanse gehaktgerecht *bobotie* in zijn assortiment opnam, lanceerde het een reclamecampagne met woorden als *amperbroekie* en *pletterpet* die Standaardafrikaans voor *string* en *helm* zouden zijn. Alleen: ook in het Afrikaans worden die plastische woorden enkel als grap gebruikt, net zoals het Nederlands *reetveter* kent voor *string*! De waarheid is minder prozaïsch: vergelijk je de woorden in de *Dikke Van Dale* met die uit het *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*, dan stemt 95 procent van de Nederlandse woordenschat overeen met de Afrikaanse woordenschat. Dat neemt niet weg dat een aantal woorden ons bijzonder in de oren klinken.

1 LEENTJEBUUR

Het Afrikaans ontleent woorden aan een heleboel talen: naast het Nederlands zijn dat het Khoisan, het Maleis, het Portugees, de verschillende Bantoetalen en het Engels.

Afrikaans Nederlands

Uit het Khoisan

<i>gogga</i>	insect
<i>ag sies</i>	bah!

Uit het Maleis

<i>baie</i>	veel
<i>piesang</i>	banaan

Uit het Portugees

<i>mielie</i>	maïs
<i>tronk</i>	gevangenis

Uit de Bantoetalen

<i>donga</i>	diepe sloot
<i>kaia</i>	hut

Uit het Engels

<i>brekfs</i>	ontbijt
<i>storie</i>	verhaal

2 INVENTIEF ALTERNATIEF

Het Afrikaans neemt woorden uit het Engels en soms uit het Frans minder vaak letterlijk over dan het Nederlands: het kiest in plaats daarvan voor een Afrikaanse leenvertaling of een volwaardig Afrikaans alternatief.

Afrikaans	Nederlands	Voorbeeldzin
<i>aflaai</i>	download	“Suid-Afrikaanse verbruikers loop voor met die <i>aflaai</i> van foon-apps in Afrika suid van die Sahara.”
<i>hysbak</i>	lift	“Wat is erger as om ’n <i>hysbak</i> met ’n vreemde skepsel te deel?”
<i>moltrein</i>	metro	“Minstens 12 mense is Dinsdagoggend dood en meer as 120 beseer toe ’n <i>moltrein</i> in Moskou tydens spitstyd sowat 200 meter van ’n stasie af ontspoor het.”
<i>muurbal</i>	squash	“ <i>Muurbal</i> is ’n raketsport wat deur twee deelnemers in ’n geslote ruimte gespeel word.”
<i>naweek</i>	weekend	“Bespreek nou plek by Die Oog vakansie-oord vir ’n <i>naweek</i> weg om net weer die batterye te laai.”
<i>reukweerder</i>	deodorant	“Daarna kan jy ’n <i>reukweerder</i> gebruik wat jou fris laat ruik.”
<i>terugvoer</i>	feedback	“Jou <i>terugvoer</i> maak ’n groot verskil aan ons besigheid. Ons sien daarna uit om van jou te hoor!”
<i>toebroodjie</i>	sandwich	“Hierdie indrukwekkende <i>toebroodjie</i> kan jy sommer vinnig vir middagete aanmeekaarslaan.”
<i>waagartiest waagtoer</i>	stuntman stunt	“Baie van die tonele bevat <i>waagtoertjies</i> – sommige doen hy self en ander doen ’n <i>waagarties</i> .”

Weetje: In het Afrikaans is vervoegen niet zo’n klus als in het Nederlands. Een werkwoord heeft er maar twee vormen: de stam (*loop*, *sterf*, *deel*) en het voltooid deelwoord (*gespeel*). Terwijl het Nederlands *ik loop*, *jij/u/hij/zij loopt*, *wij/jullie/zij lopen* heeft, heeft het Afrikaans simpelweg *ek/jy/u/hy/sy/ons/julle/hulle loop*. En onderscheidt het Nederlands de onvoltooid verleden tijd *ik liep* van de voltooid verleden tijd *ik heb gelopen*, dan doet het Afrikaans dat niet. Een verleden tijd vorm je door het hulpwerkwoord *het* te combineren met de stam van het werkwoord (*loop*), waar je *ge-* aan toevoegt (*geloop*): *ek/jy/u/hy/sy/ons/julle/hulle het geloop*.

Weetje: De Nederlandse en Afrikaanse namen van weekdays en maanden zijn ongeveer identiek, maar in het Afrikaans schrijf je ze met hoofdletter.

Weetje: Het Afrikaans maakt geen verschil tussen *deze* en *dit* of *die* en *dat*, maar gebruikt simpelweg *hierdie* en *daardie*: “*Daardie motor versnel maar stadig en hierdie een is ook nie vinnig nie.*”

Opmerkelijk: de *-tjie* in *waagtoertjies* spreek je uit als *-kie*: *waagtoerkies*.

Weetje: Veel Afrikaanser dan *baie* vind je geen woord. Het betekent ‘zeer, heel’ (*Jy is baie mooi*) of ‘veel’ (*Ek het baie geld*). Gebruik je *baie* dubbel, dan betekent het ‘heel veel’, als in “*Baie baie* geluk met jou verjaarsdag”, of ‘heel erg’, als in “*Jy is baie baie mooi.*” Het woord gaat terug op het Maleise eeuw verbasterde tot *banje* en later tot *baie*.

3 VALSE VRIENDEN

Niet alle woorden die het Nederlands met het Afrikaans deelt, hebben ook dezelfde betekenis. Deze Afrikaanse woorden zetten Nederlandstaligen op het verkeerde been:

Afrikaans	Nederlands	Voorbeeldzin
<i>aftrekplek</i>	parkeerplaats langs de snelweg	“Baie belangrik: moet nooit aan ’n Nederlander wat saam met jou ry sê: ‘Ek soek ’n <i>aftrekplek</i> ’ nie.”
<i>geitjie</i>	gekko	“Die <i>geitjie</i> kan teen loodregte mure en oorhange opklouter deur spesiale aanpassings aan sy pote.”
<i>gesiggies</i>	violtjes	“Wat is nou mooier as ’n blombedding vol <i>gesiggies</i> ?”
<i>kont</i>	vagina	In het Afrikaans verwijst <i>kont</i> , te vergelijken met het Engelse <i>cunt</i> , naar het vrouwelijk geslachtsdeel. Overigens betekende <i>conte</i> in het Middelnederlands ook nog ‘vagina’ en niet ‘achterwerk’, zoals nu.
<i>rukkie</i>	poosje	“Jy was vir ’n <i>rukkie</i> aan my sy.”
<i>amper</i>	bijna	“Sy het <i>amper</i> van haar fiets geval.”

Weetje: Typisch voor het Afrikaans is de dubbele ontkenning: *nie... nie of nooit... nie*. Die herhaling van de ontkenning om haar te versterken, kennen we ook in de dialecten: “Ik zweer het: ik heb *niemand nie* gezien en ik heb *niets nie* gedaan!”.

SO SPREEK JY AFRIKAANS!

De uitspraak van het Afrikaans en het Nederlands lijken goed op elkaar. Je komt er dus wel mee weg als je het Afrikaans op zijn Nederlands uitspreekt. Wil je toch “’n paar wenke om jou Nederlands te ver-Afrikaans”? Spreek de Afrikaanse ‘ê’ in sê dan uit als de Franse klank in *crème*. Die klank kent het Nederlands enkel in woorden die het aan het Frans heeft ontleend. De korte ‘i’ als in *belangrik*, *aanpassings* en *blombedding* spreek je uit als een Nederlandse doffe ‘e’, als in *de*.

En verder houdt het Afrikaans van klanken die wegvallen: een ‘g’ tussen twee klinkers bijvoorbeeld, zoals in *teen* (‘tegen’), *koël* (‘kogel’) of *pla* (‘plagen’). Dat fenomeen vind je ook in de dialecten van het westen van Oost-Vlaanderen terug. Alleen in een paar ‘deftige’ woorden is in het Afrikaans de ‘g’ bewaard onder invloed van de Nederlandse schrijftaal. Daarom zeg en schrijf je *spieël* zonder ‘g’ en *bespiegeling* met ‘g’.

SO SKRYF JY AFRIKAANS!

In het Afrikaans schrijf je, meer dan in het Nederlands, zoals je spreekt. Spellen is daardoor in principe makkelijker dan in het Nederlands. Anders dan het Nederlands maakt het Afrikaans geen spellingonderscheid tussen <au> en <ou>. In het Afrikaans schrijf je altijd <ou>. Vandaar is het *goud* en *opklouter* in het Afrikaans en *goud* en *opklauteren* in het Nederlands. Verder verwees het Afrikaans de <ch> naar het *argief*. De Nederlandse ‘ch’-klank in woorden als *lachen* en *loodrecht* wordt met <g> geschreven: *lag*, *loodregt*. De Nederlandse ‘ei’ spel je ook in het Afrikaans als <ei>, de ‘ij’ spel je (bijna altijd) als <y>: *mijn zij* wordt dus *my sy*. Eén uitzondering: de uitgang ‘-lijk’ spel je als <-lik>. In tegenstelling tot het Nederlands, tot slot, worden in het Afrikaans woorden met een vreemde origine (bijna) allemaal geschreven alsof het van oorsprong Afrikaanse woorden zijn. De <c> komt (zogoed als) niet voor in het Afrikaans. Je schrijft daarom *spesiale* en *klub* in plaats van *speciale* en *club*.

Weetje: Het Afrikaans maakt geen verschil tussen de- en het-woorden. Het bepaald lidwoord van alle zelfstandige naamwoorden is eenvoudigweg *die*: *die man*, *die vrou*, *die kind*, *die geitjie*. Het onbepaald lidwoord is ‘n en word uitgesproken als een doffe ‘e’, zoals in *de*; ‘n *man* klinkt dus als *e man*.

4 AFRIKAANSE UITDRUKKINGEN

Bron: Annelies Verdoolaage en Jacques Van Keymeulen (2013)

5 EEN BIJZONDER WOORD

Apartheid betekende in het Afrikaans oorspronkelijk “die toestand van afgeskeie of afgezonderd te wees”. In de jaren 1920, toen de rassensegregatie vaste vorm begon aan te nemen in Zuid-Afrika, ging het ‘afscheiding op grond van ras’ betekenen. Toen rassensegregatie in 1948 door de *apartheidswetten* het fundament werd van de binnenlandse politiek in Zuid-Afrika, nam bijna elke andere taal het Zuid-Afrikaanse *apartheid* onvertaald als leenwoord over. In 1956 nam een Nederlands woordenboek *apartheid* voor het eerst in die kwalijk-politieke, Afrikaanse betekenis op. Die pejoratieve betekenis verdronk in het Nederlands de oorspronkelijke betekenis: ‘het heel bijzondere, het buitenissig mooie’.

Waarom de familie Pot haar dochter niet Bloem noemen mag

OVER VOORNAMEN

Tegenwoordig mogen ouders álles kiezen als voornaam,¹ zolang die keuze hun kind maar niet in verlegenheid brengt. Die vrijwel ongelimiteerde keuzevrijheid geldt nog niet zo erg lang in België. Pas vanaf 1987 neemt de voornaamwetgeving een ‘Alles mag, behalve...’-houding aan. Daarvoor schreef de Belgische wet precies het omgekeerde voor: niks mag, behalve voornamen die voorkomen op de gebruikelijke kalenders, en voornamen van personen die gekend zijn in de geschiedenis. Maar ook lang voor de voornaamgeving officieel geregeld was, hielden ouders zich in de Lage Landen aan ongeschreven wetten en modetrends...

NEDERLANDSE VOORNAAMGEVING IN DE LAGE LANDEN: EEN BEKNOPTE GESCHIEDENIS

1 VÓÓR DE TWAALFDE EEUW: GERMAANSE NAMEN

18 APRIL 875 – Hoera! Hildebrant en Gertrud krijgen samen een kind. En dat kind moet een (voor)naam krijgen: familienamen zijn nog niet aan de orde. Ook handige voornamenboekjes bestaan nog niet, maar de Germaanse namenvoorraad is gelukkig een pak kleiner dan nu het geval is. Toch moeten Hildebrant en Gertrud heel wat knopen doorhakken voor ze een definitieve keuze kunnen maken.

Hildebrant
+
Gertrud
=
?

1 Soms gebeurt dat zelfs letterlijk. In 2013 noemden ouders uit de provincie Antwerpen hun dochter Alles!

1 'MIX AND MATCH!'

De kans is het grootst dat Hildebrant en Gertrud er, net als de meeste Germanen, voor kiezen om zelf een **samengestelde, tweedelige voornaam** bijeen te puzzelen. Zo'n voornaam is dan samengesteld uit twee woorden die verwijzen naar roem, eer en algemene deugden, naar familie en verwantschap, naar religie en mythologie of naar dieren. Geloven Hildebrant en Gertrud in de spreuk *Nomen est omen*, dan selecteren ze woorddelen waarvan de betekeniscombinatie het nauwst aansluit bij hun wens voor hun dochter of zoon.²

2 Toch moet die wensfunctie van voornamen worden genuanceerd. Taalkundigen nemen aan dat de Germanen, zeker vanaf de zevende à achtste eeuw, niet altijd afgaan op de betekenis van een voornaam. Dat vermoeden ze door absurde betekeniscombinaties van samengestelde namen als *Fredegonde*. Die meisjesnaam verbindt immers twee tegengestelde betekenissen: *frithu* ('vrede') en *gund* ('oorlog').

2 BIJ KEUZESTRESS!

Willen Hildebrant en Gertrud een voornaam die niet is samengesteld, dan moeten ze uit een pak minder namen kiezen. Er zijn nu eenmaal minder **eendelige namen**.

zoon Franko, 'een van het Germaanse volk der Franken'	dochter Saksia, 'een van het Germaanse volk der Saksen', ook wel Saskia genoemd
---	---

3 LIEFKOZING VOOROP!

De **verkorting** van een samengestelde naam klinkt veel lieflijker voor een klein kind. Dit soort koosnamen laat of het eerste of het tweede deel van een samengestelde naam weg.

zoon Bert, van Reginbert	dochter Adela, van Adelheid (waaraan de vrouwelijke uitgang -a is toegevoegd)
--------------------------	---

Deze Germaansen namen zijn teruggevonden in diplomatieke bronnen, annalen, kronieken en heiligenlevens en werden verzameld door o.m. Annelies Somers (2006), Kees Nieuwenhuijsen (2012) en Taaldacht.nl.

zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord		bijvoeglijk naamwoord + zelfstandig naamwoord		zelfstandig naamwoord + bijvoeglijk naamwoord		bijvoeglijk naamwoord + bijvoeglijk naamwoord	
<i>dank + win</i>	<i>sig + burg</i>	<i>bald + ram</i>	<i>lief + hild</i>	<i>ever + hard</i>	<i>raad + lind</i>	<i>bald + rik</i>	<i>neer + zwind</i>
'gedachten, geest' + 'vriend' = 'bedachtzame vriend'	'overwinning' + 'bescherming' = 'beschermster van de overwinning'	'dapper, moedig' + 'raaf' = 'hij met de eigenschappen van een dappere raaf'.	'bemind' + 'strijd, krijg' = 'beminde krijgster'	'everzwijn' + 'sterk' = 'hij die zo sterk als een everzwijn is'	'raad' + 'zacht, zachtmoedig' = 'zij die zachtmoedig in haar raad is'	'dapper, moedig' + 'mchtig' = 'moedig heerser'	'mannelijk, sterk, dapper' + 'sterk' = 'zij die zo sterk als een man is'
zoon Dankwin	dochter Siburg	zoon Baldrum	dochter Liefhild	zoon Everhard	dochter Radelind	zoon Balderik	dochter Nerswind

Weetje: een raaf was de heilige vogel van Wodan.

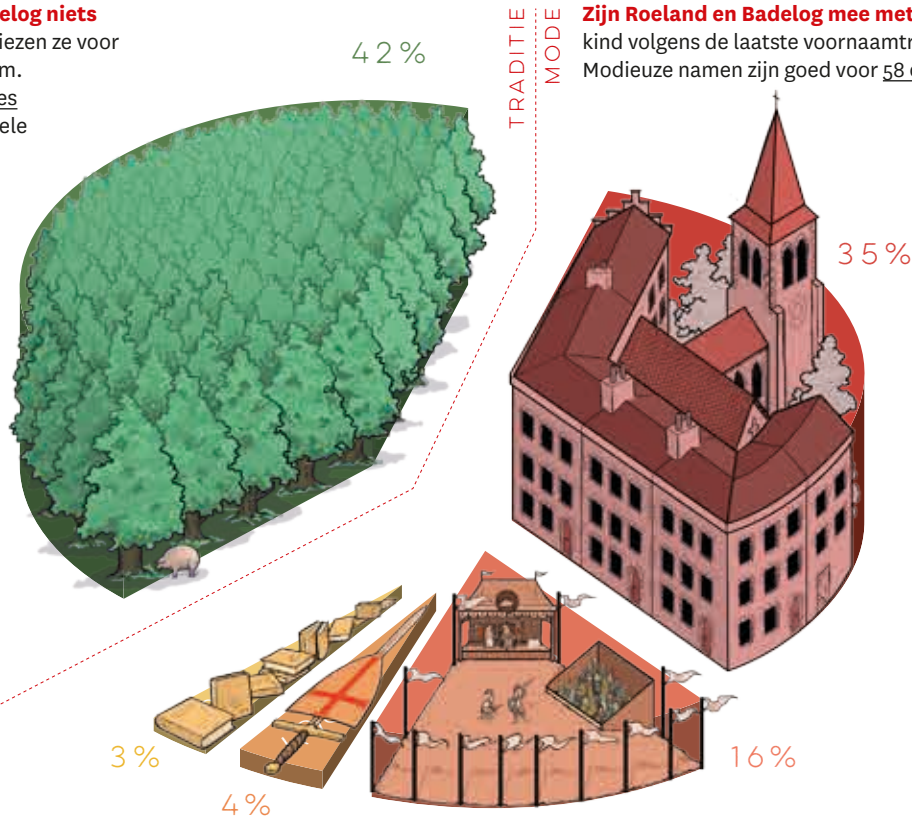
2 VAN DE TWAALFDE EEUW TOT DE ZESTIENDE EEUW:
CHRISTELIJK GEÏNSPIREERDE NAMEN IN OPMARS

24 NOVEMBER 1178 – Hoera! Roeland en zijn vrouw Badelog uit het graafschap Vlaanderen krijgen samen een kind. In de loop van de tiende eeuw gaan steeds minder ouders hun eigen voornamen combineren tot een nieuwe kindernaam. In plaats daarvan geven ze liever hun eigen naam of die van een familielid volledig door aan hun kind. Nieuwe inheemse namen komen er daarom nauwelijks bij. Zelf een nieuwe voornaam samenstellen zit er dus niet meer in voor Roeland en Badelog, maar ze kunnen wel nog steeds een voornaam kiezen uit de geslonken Germaanse voornamenvoorraad. Tegelijk worden de traditionele, Germaanse modes in de twaalfde eeuw vervangen door nieuwe voornaamtrends. Daardoor hebben ouders nu ook keuze uit Latijnse namen als Johannes en Margareta, die zijn verspreid via de Bijbel en soms teruggaan op het Grieks en Hebreeuws.

Vinden Roeland en Badelog niets mis met traditie? Dan kiezen ze voor een Germaanse voornaam. Bij 42 op de 100 geboortes wordt voor zo'n traditionele naam gekozen.

Goswijn
Heilewif

Er zijn ook vorsten en vorstinnen, kruistochtvaders en romanpersonages die een Germaanse naam dragen. Naamkundigen weten dan niet altijd zeker of ouders hun kind die naam uit traditie dan wel uit bewondering voor de held in kwestie geven. Opvallend is wel dat vanaf de twaalfde eeuw Germaanse namen die ook gedragen worden door een religieuze, een culturele en/of maatschappelijke held, merkbaar populairder worden.

4 'WE ARE FAMILY!'

Van familienamen is nog geen sprake bij de Germanen. Toch geven ouders graag iets van familiale solidariteit en verwantschap mee in de voornaam van hun kind. Ze vernoemen hun kinderen daarom vaak naar zichzelf, of naar een ander familielid. Dat motief in de voornaamgeving heet **vernoeming** en zal nog eeuwen later een traditie zijn, zelfs lang nadat de familienamen hun intrede hebben gedaan.

Behoren Hildebrant en Gertrud tot de hogere klasse? Dan gaan ze voor een *volle vernoeming*: de volle naam van de vader, soms ook van de moeder of een ander familielid.

zoon Hildebrant	dochter Gertrud
-----------------	-----------------

Hebben Hildebrant en Gertrud het minder breed? Dan kiezen ze voor een *combinerende vernoeming*: een mix van hun eigen voornamen.

zoon Gerbrant	dochter Trudhild
---------------	------------------

Houden Roeland en Badelog van een portie cultuur? Dan vernoemen ze hun kinderen naar culturele helden. In de twaalfde eeuw komen die nog niet uit de sport-, film- of muziekwereld, zoals nu. Het gaat in de eerste plaats om bekende kruisvaarders. Het graafschap Vlaanderen neemt immers actief deel aan de middeleeuwse kruistochten. In de tweede plaats gaat het om personages uit middeleeuwse verhalen die mondeling worden doorgegeven en later ook worden opgetekend. Bij 7 op de 100 geboortes krijgen zonen een culturele voornaam. Bij dochters gebeurt dat zelden omdat er weinig tot geen literaire heldinnen of vrouwelijke kruisvaarders bestaan.

Kruisvaardersnaam (4 op de 100 geboortes) **Gilbert**, naar een bekende kruisvaarder onder Lodewijk VII

Literaire naam (3 op de 100 geboortes)

Zijn Roeland en Badelog ambitieus ingesteld? Dan laten Roeland en Badelog zich leiden door vorsten- en vorstinnennamen bij de voornaamkeuze, in de hoop dat het prestige van die voornamen afstraalt op hun zoon of dochter. Vorstelijke helden en heldinnen verlenen hun naam aan baby's in 16 op de 100 geboortes.

Boudewijn, wekerende voornaam bij de Vlaamse graven

Geertrui, onder andere naar Geertrui van Saksen, de echtgenote van de Vlaamse graaf Robrecht de Fries

Hebben Roeland en Badelog een literaire voorkeur voor...

... het populaire <i>Chanson de Roland</i> ?	... de Arthur-romans?	... romans over de oudheid?	... de Karel-romans?	... het <i>Nibelungenlied</i> ?
Roeland	Iwein, Walewein	Alexander, Achilles, Caesar	Eggerik, Olivier	Rutger

TOP 20 VAN TWAALFDE-EEUWSE VOORNAMEN BIJ JONGENS EN MEISJES UIT HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN, IN DE MODERNE SPELLING

Twintig meest voorkomende voornamen uit de twaalfde eeuw in het graafschap Vlaanderen. Ze zijn teruggevonden in oorkonden, cijnsboeken en andere officiële of administratieve documenten en werden verzameld door Annelies Somers (2006).

1 Walter	11 Diederik	1 Emma	11 Gisela
2 Boudewijn	12 Zeger	2 Mathilde	12 Elisabeth
3 Willem	13 Simon	3 Geertrui	13 Beatrijs
4 Hugo	14 Arnulf	4 Margareta	14 Heile
5 Gerard	15 Radolf	5 Berta	15 Agnes
6 Robrecht	16 Arnout	6 Ava	16 Mabilia
7 Johannes	17 Reinier	7 Ermengard	17 Adelisa
8 Hendrik	18 Eustachius	8 Heilewif	18 Oda
9 Goswijn	19 Rutger	9 Heilewidis	19 Alis
10 Lambert	20 Gilbert	10 Hildegard	20 Adela

3 VANAF EIND ZESTIENDE EEUW:
KERKELIJKE VOORSCHRIFTEN VOOR
DOOPNAMEN DOOR HET CONCILIE VAN
TRENTE (1545-1563)

In 1563 bepaalt het Concilie van Trente dat pastoors doopregisters moeten bijhouden. Daarin mogen ze voortaan enkel namen uit de liturgische kalender noteren. Al die voornamen staan symbool voor 'vroomheid, deugdzaamheid en trouw aan God'. Zo rekent de kerk af met de 'heidense', Germaanse namen.

*“Met de naam is meer verbonden
dan alleen de mogelijkheid iemand
aan het ontbijt te roepen.”*

uit: *Wunschkind* / Günter Kunert, Duits schrijver

DE POPULAIERSTE MEISJES- EN JONGENSVOORNAMEN IN VLAANDEREN IN 2014

In 2014 noemden ouders in Vlaanderen hun dochter het vaakst Emma, hun zoon het vaakst Lucas.

Emma		381
Lucas		329
Elise		351
Liam		316
Louise		344
Vince		309
Ella		329
Arthur		307
Marie		309
Noah		300
Noor		269
Finn		298
Lena		259
Mathis		276
Julie		246
Louis		274
Lotte		231
Seppe		248
Mila		227
Jules, Stan		244

4 IN DE NEGENTIENDE EEUW:
WETTELIJKE BETEUGELING DOOR DE
WET VAN 11 GERMINAL JAAR XI (1 APRIL 1803)

Het jonge België grijpt voor zijn voornaamwetgeving terug naar deze Franse wettekst uit 1803: “Van de afkondiging dezer wet af aan, zullen alleen de namen in de onderscheidene almanakken in gebruik, en die van bekende personen uit de oude geschiedenis, als voornamen mogen aangenomen worden op de registers van den burgerlijken stand, ter bevestiging van de geboorte der kinderen bestemd en is het den openbaren ambtenaren verboden, eenige andere voornamen in hunne acten te gedoogen.” In die almanakken staan onder andere de naamdagen van heiligen vermeld. Alleen die heiligennamen gelden als officieel. Een dochter die je de voornaam *Annemie* wilt geven, wordt door de ambtenaar van de burgerlijke stand opgetekend als *Anna Maria*. De oude naamwet wordt pas in 1987 gewijzigd. Dat verklaart waarom zo veel mensen die voor die tijd geboren worden, een officieuze roepnaam hebben, die afwijkt van hun officiële voornaam.

“Zonder hun naam zouden de meeste mensen niet bestaan.”

Karel Jonckheere, Vlaams dichter en schrijver

5 VOORNAMEN IN DE TWINTIGSTE EEUW: WETTELIJKE VRIJHEID DOOR DE NIEUWE NAAMWET (15 MEI 1987)

23 MAART 2012 – Hoera! Korneel, de derde zoon van Greet Verhaeghe en Karel Leliaert en broer van Jasper en Hannes, is geboren. Korneel is een oudere naam, die opnieuw in de mode is. Vroeger kregen kinderen vaak de naam Cornelius of Cornelia, naar de heilige Cornelius, de beschermheilige tegen kinderziekten. Dankzij de nieuwe naamwet van 15 mei 1987 mogen Belgische ouders de voornaam van hun kind (bijna) volledig vrij kiezen. Het staat Karel en Greet dus vrij om voor een erg originele of creatieve voornaam te gaan. Hierbij gelden maar een paar beperkingen. Greet en Karel hebben zich daar met *Korneel* netjes aan gehouden.

In de eerste plaats zaait Korneels voornaam geen verwarring. Hij is een jongen en krijgt een typische jongensnaam. Hadden Greet en Karel hun derde zoon Marie willen noemen, dan gaf de ambtenaar van de burgerlijke stand hun waarschijnlijk een njet. Verder loopt Korneel in de toekomst geen trauma's op door zijn voornaam. De ambtenaar van de burgerlijke stand moet in principe belachelijke, absurde of aanstootgevende voornamen weigeren. Al lijken ambtenaren weleens te suffen: in 2013 wordt in Vlaanderen een jongen *Loezer* genoemd; in 2015 glipt *Dragonslayer* door de mazen van het net. Tot slot brengt Korneels voornaam geen schade toe aan derden. Hij had bijvoorbeeld geen bestaande familienaam als voornaam kunnen krijgen.

Weetje: In 2012 probeerde het Gentse gezin Pot hun dochter Bloem te noemen, maar dat feestje ging niet door. De ambtenaar van de burgerlijke stand oordeelde dat de combinatie van voor- en familienaam de kleine Bloem pesterijen op school zou bezorgen.

Weetje: Je kind een achternaam als voornaam geven: in België kan dat niet. De Congolees-Franse voetballer Neeskens Kebano, die sinds 2015 voor de Belgische club KRC Genk speelt, overkwam het wél. Zijn vader, Nestor Kebano, was groot fan van de Nederlandse voetballer Johan Neeskens en gebruikte diens familienaam als voornaam voor zijn zoon. De hoop die Nestor Kebano aan die voornaam verbond, bleek niet ijdel: zoon Neeskens kreeg in 2015 De Ebbenhouten Schoen, een Belgische voetbaltrofee voor de beste speler van Afrikaanse afkomst.

Bijzondere voornamen¹
 JAN Janssens gebruikt zijn eigen voornaam als geheugensteuntje als hij de voornamen van zijn eigen kinderen moet opsommen. Ze heten: Johan, Annelies en Nico. Ook de ouders van Ivo Van Ostaeyen hielden van woordspelletjes: zijn initialen vormen opnieuw zijn voornaam. Elke, Dag en Anders zijn de drie kinderen van ouders die niet houden van sleur en routine. En misschien zijn de ouders van de alledaagse namen Lotte, Sanne en Daan wel dol op drugs. Dat de initialen van die namen staan voor LSD zou puur toeval kunnen zijn, ware het niet dat ze hun vierde kind Wiet noemden.

¹ Ingestuurd door de lezers van het tijdschrift *Over taal*

BESCHERMENDE VOORNAMEN

Toen de kerk een vinger in de pap had over de voornaamgeving van kinderen, kozen ouders er vaak voor om zonen en dochters de naam van een beschermheilige te geven. Die heiligen werden ingeroepen om mensen, dieren of gewassen te beschermen tegen ziekten of om slecht weer te voorkomen. Welke beschermheilige mensen aanriepen bij tegenspoed verschilde van woonplaats tot woonplaats. Overigens was het de gewoonte in katholieke landen om niet je verjaardag, maar wel je naamdag te vieren: de gedenkdag, meestal de sterfdag, van de heilige naar wie je vernoemd was.

Katrien
 Naamdag 25 november
vernoemd naar... de heilige Catharina van Alexandrië, die op een rad geradbraakt werd.
omdat... de heilige Catharina beschermt tegen sommige huidziekten zoals *ringworm*, een rode huiduitslag in ringvorm, die men vroeger een *katrienewiel* noemde.

Toon
 Naamdag 17 januari
vernoemd naar... de heilige Antonius van Egypte, met de bijnaam 'Antonius met het varken'. In de middeleeuwen mochten de antonieten, leden van de naar hem vernoemde pleegorde, hun varkens vrij laten rondlopen als vergoeding voor de zorgen die ze verstrekten.
omdat... de heilige Antonius varkens beschermt tegen ziekten.

“En hoe heet het boeleke?”

‘HÓE HEB JE ME GENOEMD?’

Vijf recente, unieke jongensnamen in Vlaanderen	Vijf recente, unieke meisjesnamen in Vlaanderen
ADONIS	ASTMA
BROER	OLI VIA
IULIUS CEZAR	REHAB
CASH	ZOEN
KIND	ZUS

Dank je wel

Dank je wel aan deze mensen voor hun bijdrage aan een of meer thema's:

An Stessens — Uitsmijter
 Annelies Somers — thema's 22, 23, 24, 25
 Annelies Verdoolaege — thema 10
 Anne-Sophie Ghyselen — thema's 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39
 Auke Cauwelier — thema 44
 Bart Geers — thema 53
 Brigit Brocken — thema 40
 Cefas van Rossem — thema 57
 Chloé Lybaert — thema's 3, 16, 17, 18, 55, 56
 Delphine Lebon — omslagtekening Fieke naar een foto van Delphine Lebon, www.delphinelebon.be
 De Taaltelefoon — thema's 41, 58
 Dick Broer — thema 1
 Dries De Zaeytijd — thema 48
 Evi Werkers — thema 54
 Farida Barki — thema 47
 Filip Cauwelier — thema's 46, 48
 Frans Hinskens — thema 54
 Griet Coupé — thema 40
 Guido Coorevits — thema 40
 Hans Beelen — thema's 11, 55, 56
 Harrie Scholtmeijer — thema 57
 Henk en Philomène Bloemhoff — thema 57
 Inge Van Lancker — thema's 3, 29, 30, 55, 56
 Jacques Van Keymeulen — thema's 5, 6, 7, 10, 22, 23, 24, 25, 31, 32, 33, 34, 35, 36
 Jan Minnaard — thema 57
 Jess van Eetvelt — thema 40
 Jibbe Cauwelier — thema 44
 Johan Eeckhout — thema 48
 Jonathan Van Parys — thema 2
 Jos Swanenberg — thema 57
 Kaat Opendenacker — thema's 8, 9, 45, 47
 Kathy Rys — thema 54
 Kevin De Coninck — thema 54
 Khalid Mourigh — thema 44
 Luc De Grauwe — thema 6
 Maaïke de Guytenaer — thema 40
 Magda Devos — thema's 22, 23, 24, 25
 Marc van Oostendorp — thema 43

Marlies Hoff — thema 1
 Marten van der Meulen — thema 54
 Marten van Dijken — thema 57
 Martin Reynaert — thema 11
 Michiel Scharpé — thema 1
 Nederlandse Taalunie — thema 54
 OCMW Gent — thema 26
 Pablo Van Calenbergh — thema 44
 Pauline Van Daele — thema's 22, 23, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 42, 44, 55, 56
 Peter Ceulemans — thema's 48, Uitsmijter
 Pim Logie — thema 40
 Roxane Vandenberghe — thema's 31, 32, 33, 34, 35, 36, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56
 Stan Theunis — tekening Sinterklaas thema 15, tekening Kerstman thema 58
 Stef Croon — thema 58
 Steven Delarue — thema's 3, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 29, 30, 39, 49, 50, 51, 52, 53
 Tineke De Pauw — thema 36
 Tom Hermans — thema 1
 Valerie Bouckaert — thema 60
 Veronique De Tier — thema's 55, 56
 Vincent Duindam — thema 18
 VOCVO/Wablieft — thema 47
 Wielermuseum Roeselare — thema 48

Voor thema 36 is het webartikel "De (gekleurde) vlinder" van Jacques Van Keymeulen op dialectloket.be met zijn toestemming herwerkt.
 Voor thema 5 zijn de webartikels "Nederlands in België" en "Frans-Vlaams" van Pauline Van Daele en Jacques Van Keymeulen op dialectloket.be herwerkt, met hun toestemming.

Fieke zet graag één medewerker extra in de kijker: haar lief, Filip Cauwelier. Dat ze ooit zou schrijven, zei hij vastbesloten toen hij haar leerde kennen. Dat hij onzin uitkraamde, lachte ze. Dat wie laatst lachte, ongelijk kreeg en dat wie laatst lachte, daar nu erg blij om is. Merci!

www.lannoo.com
www.atlasvandenederlandsetaal.be

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Atlas van de Nederlandse taal Editie Vlaanderen

Auteurs: Fieke Van der Gucht, Johan De Caluwe, Mathilde Jansen, Nicoline van der Sijs
 Ontwerp: Steven Theunis, Armée de Verre
 Illustraties: Stijn Fabri, Arezz
 Gravures: Shutterstock en diverse rechtenvrije bronnen

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2017
 en Johan De Caluwe & Fieke Van der Gucht,
 Nicoline van der Sijs & Mathilde Jansen
 D/2017/45/413
 ISBN 978 94 014 3292 4
 NUR 610

Atlas van de Nederlandse taal Editie Nederland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.